D·N

23/1 1947

Kungen och krisen 1941

I några inlägg i pressen har kungens ställning under kriget ånyo upptagits till debatt. Utgångspunkten är ett uttalande av statsrådet Gustav Möller i en minnesskrift över Per Albin Hansson. Hr Möller försvarar samlingsregeringens och dess ledares politik under krigsåren och skriver i detta sammanhang bland annat: "Det fanns ett par gånger allvarlig risk för en regeringskris, den svåraste då det tyska kravet på genomfart genom Sverige till Finland av en division ställdes. Den stora fara, som en regeringskris skulle gjort akut, var att samlingsregeringen skulle ha ersatts med en klart till sin anda tysksinnad regering. Denna fara gjorde även de medlemmar som voro bestämda motståndare till Tysklands krav mycket betänksamma mot att dra de yttersta konsekvenserna av sin hållning." Dessa satser kan knappast tolkas annat än som ett påstående om att monarken, därest regeringen i juni 1941 vägrat godta Tysklands krav eller avgått, varit oeredd eller åtminstone benägen att utnämna en tyskvänlig ministär, alltså en regering som i förhållande till det svenska folket och den svenska riksdagen skulle ha varit en kampregering, i förhållande till Tyskland en eftergifts- eller rent av en vasallregering. Hr Möller hänvisar på ett annat ställe i sin artikel till att han är bunden av statsrådsedens ord "att icke yppa vad hemligt hållas skall"; härmed antydes att han på grund av sin ed är hindrad att göra ytterligare avslöjanden.

Om kungens och regeringens inbördes förhållande vid beslutet om transitering av en tysk division från Norge till Finland år 1941 har de mest skilda rykten varit i omlopp. Det har påståtts att kungen starkt understött det tyska kravet på genomresa och hotat med abdikation om regeringen reste motstånd; enligt vissa uppgifter skulle kronprinsen ha anslutit sig till kungens ståndpunkt och för sin del framfört abdikationshot. Inför kungahusets hållning, som medförde risk för en ödesdiger kris, hade enligt denna version regeringen motvilligt böjt sig. Enligt ett annat rykte skulle kungen ha varit beredd att avskeda regeringen och utnämna en ny regering, redo att godta Tysklands fordran; det talas till och med om en redan förberedd appell från kungen till folket för att stödja den nya kungaministären. En tredje version av händelseförloppet går ut på att nu berörda rykten är fullständigt grundlösa. Möjligen skulle ministären eller i varje fall dess ledare ha misstolkat vissa uttalanden av monarken såsom innebärande hot om abdikation eller om utnämning av ny regering. Det saknas icke heller påståenden om att ministären eller vissa av dess medlemmar skulle ha sökt skydd bakom den populäre monarken genom att utåt framställa honom som den drivande kraften i eftergiftspolitiken. Dagens Nyheter vill påpeka att det är fråga om rykten, vilkas sanningshalt det för närvarande är omöjligt att bedöma.

En närmare offentlig diskussion av dessa rykten har av naturliga skäl, bland annat den totala bristen på fasta hållpunkter, icke förekommit. Efter statsrådet Möllers förklaring är det emellertid i längden omöjligt att hålla frågan i mörker. Hr Möllers utsago innebär, det bör än en gång fastslås, att en person, som 1941 var och ännu är medlem av statsrådet, tydligt, om också indirekt, anklagar monarken för att denne, om regeringen icke gett med sig i frågan om genommarsch, skulle ha ersatt den parlamentariska ministären med en oparlamentarisk, "till sin anda tysksinnad regering". Kungen skulle alltså ha varit beredd att gå vida längre än vid den s. k. borggårdskuppen 1914, då kungaministären Hammarskjöld i varje fall kunde räkna på majoritet i första kammaren och därjämte genom upplösning av andra kammaren kunde stärka sin ställning. Monarkens uttalande på åttifemårsdagen 1943, enligt vilket han under kriget sökt "genom ett personligt ingripande vid flera tillfällen hjälpa landet ur stundens svårigheter", skulle få en långt mera ominös karaktär än man tidigare ansett.

Är anklagelsen riktig, bör den icke blott slungas ut i största allmänhet, utan även konkretiseras och ordentligt styrkas. Den gäller, det bör framhållas, icke blott kungen, utan i viss mån den regering som hittills bevarat tystnad kring fallet och vars främste medlem vid flera tillfällen, särskilt markerat på kungens åttifemårsdag, intygade hans konstitutionella sinnelag. Är anklagelsen oriktig, bör det starkaste klander riktas mot den minister som anklagat; det synes orimligt att han skulle kunna stanna i sin ställning som statsråd. Under alla förhållanden bör klarhet skapas. Då ingående publicitet sprides kring en rad enskildas och lägre tjänstemäns förehavanden under krigsåren, vore det oförsvarligt och olidligt om kungens och statsrådens uppträdande skulle ställas utanför belysning och debatt.

Riksdagssammanträden.

Torsdagen den 23 januari 1947.

Första Kammaren kl. 11 f. m. med fortsättning kl. 7.30 e. m.

Andra Kammaren kl. 11 f. m. med fortsättning kl. 7.30 e. m.

Utrikesutsk. kl. 11.15 f. m.

Konstitutionsutsk. kl. 10.30 f. m.

Statsutsk. 2:a avd. omed. efter förmiddagens kammarplena.

Statsutsk. 4:e avd. kl. 1 e. m.

I:a Lagutsk. kl. 2 e. m. **Obs! tiden.**

Någon tvångsvärvning av tidningsprenumeranter

har aldrig varit på tal under den socialdemokratiska kampanjen, förklarar Morgon-Tidningen (s) helt troskyldigt. Samtidigt är tidningen orolig för att de som har bedrivit mötes- och husagitationen allra skrikigast och mest påträngande skulle förtröttas, rent ut sagt bli förbaskade. Statsministerns uttalande mot olyckliga resolutioner, vilka ifrågasätter det fria valet av tidning, har tydligen berört en del "prenumerationsombud" illa. De vet inte hur de skall vända sig. De har begagnat tumskruvar — nu får de veta att den metoden är förkastlig. Dessutom medför den som oftast resultat rakt motsatta de åsyftade. Som tröst blir de nu genom Morgon-Tidningen underrättade om att statsministern inte menade så illa: det menade väl inte heller de själva med sina "överord". Någon feltolkning av hr Erlanders ord har emellertid inte skett. Hans yttrande, återgivet enligt det stenografiska protokollet, visar sig stämma med tidigare referat. Att den socialdemokratiske ledaren önskar att prenumeranterna på partiets tidning skall bli så många som möjligt är självklart — det vore besynnerligt om han kände sig nöjd exempelvis med Morgon-Tidningens upplaga. Men han vänder sig mot det påtryckningssystem som väl att märka från början gav huvudprägeln åt ifrågavarande kampanj, av Morgon-Tidningen uppmuntrad med ideliga hejarop. Han kan ju inte heller vara så tilltalad av att socialdemokraternas huvudorgan och kommunisternas huvudorgan utan vidare likställs när man försöker släpa över motvilliga tidningsläsare till den s. k. A-pressen. Denna broderliga samverkan för att uppnå samma favörer — praktiserad även vid ombuds- och agitationsmöten i Stockholm — står i uppenbar strid med statsministerns förklaringar att de socialdemokratiska och kommunistiska partierna *icke* är likvärdiga i demokratiskt hänseende och att de *icke* upprättat någon närmare samverkan mot andra riktningar. Motsägelsen mellan agitationens vittnesbörd och de officiella försäkringarna är skriande.

PRESSGRANNAR

Det finns paralleller till det undanskjutande av utrikesnämnden som professor Herlitz har påtalat i en motion — och nu frågar Svensk Tidskrift (h) om riksdagen kommer att reagera lika kraftigt mot de nuvarande utrikes- och handelsministrarna som den gjorde 1930, då Lindmanska ministären satt på de anklagades bänk:

Anmärkningen 1930 utgjorde en av de tio, som konstitutionsutskottet då framställde, och bör ses som ett led i en samlad partipolitisk aktion mot denna minoritetsregering, enligt uppgift iscensatt av konstitutionsutskottet för att tvinga regeringen att avgå innan dess omfattande förslag om jordbrukshjälp — med deras gynnsammare utsikter till en förnämligare ättestupa för regeringen — skulle behandlas av kamrarna. Anmärkningen lades på yrkande av C. G. Ekman samt med understöd av socialdemokraterna under allsköns buller och bång med gillande till handlingarna. I den mest skärpta form prickades alltså utrikesminister Trygger. Anmärkningen rörde instruerandet av de svenska ombuden vid tullfredskonferensen i Genève. I fråga om vikt och betydelse kunde Sveriges hållning vid denna — som det senare för övrigt visade sig misslyckade — konferens inte på långa tag jämföras med de enorma värden som stodo på spel när Sverige i somras förhandlade och pakterade med Sovjetunionen.

Anmärkningen mot utrikesminister Trygger gick ut på att utrikesnämnden först hörts sedan ett förslag till konvention uppgjorts på konferensen. Enligt det grundlagsvårdande utskottet borde nämnden ha tillsports redan när ombudens instruktioner fastställdes. Trygger liksom dåvarande handelsminister Lundvik framhöll däremot att statsminister Lindman ett par månader före konferensen allmänt orienterat nämnden om konferensens planering. Vidare innehöll instruktionerna blott ett strikt fullföljande av Sveriges politik på Genuakonferensen. Under debatten erkände emellertid Trygger att frågan om instruktionerna väl kunde ha förelagts nämnden, fastän grundlagen ej förpliktade regeringen till en rådplägning på detta tidiga stadium av ärendets behandling:

Bakom andra kammarens gillande av anmärkningen får sakligt den uppfattningen utläsas, att regeringen i princip bör inhämta nämndens råd innan frågan "prejudiceras". År 1930 hade ärendet ingen större praktisk betydelse; år 1946 hade regeringen att handlägga ett handelsavtal med större dimensioner och konsekvenser än något bilateralt avtal tidigare. I sak råder nog numera inga större dissonanser mellan partierna om nödvändigheten för regeringen att i dylika fall under ärendets gång hålla kontakt med riksdagens utrikes-

[Columns 4–5 (Officiellt and related notices) not transcribed]

Konst till folket i amatörskola, riskabelt uppslag, anser expert

Två av folkpartiets riksdagsmän, Anders Stjärne i Ramfall i andra kammaren och Gustaf Sundelin i Vesslingby i första, har framlagt en gemensam motion, där de föreslår en utredning om upprättandet av en konstskola för amatörer. Den skulle meddela undervisning till "hobbyamatörer" i måleri, teckning och skulptur — amatörer har inte så lätt att komma in eller följa undervisningen på Konstakademin eller konstfackskolan, och en sådan skola skulle också fördjupa det växande konstintresset, anser motionärerna. Tillfrågade konstskolemän ställer sig emellertid rätt tveksamma inför förslaget.

— En sådan skola skulle nog för all del främja och fördjupa konstintresset — den som hållit i en pensel har betydligt mer utbyte av museibesök och konstutställningar än den som aldrig försökt sig på att måla, man känner svårigheterna och ser hur de övervunnits, uttalar dr Akke Kumlien vid Konstakademin. En skola är också ett utomordentligt hjälpmedel till att ge mognad åt en slumrande talang. Det har jag sett flera exempel på vid min egen skola för bokkonstnärer — elever som i förstone verkat hopplöst amatörmässiga, men som helt oväntat börjat visa lejonklo och förvandlats till riktiga konstnärer. Sådana skolor är nog bra. Men de finns ju redan! Utom de statliga fackskolorna har man åtskilliga privata skolor som både är bra och ger utrymme även för intresserade som inte ämnat ägna sig åt konsten som yrke.

"Fritidskonst" blir inte "riktig konst".

Men det finns många men! En skola som från början uteslutande avser att utbilda amatörer kan knappast sätta målet så högt som en konstskola bör göra: konsten är något högre än ett fritidsnöje, och sätter man frivilligt gränsen vid fritidsnöjet blir det heller inget annat!

En skola som inte syftar till vidareutbildning riskerade att skapa ett verkligt konstnärsproletariat och stimulera en "hobbykonst"-produktion som vore direkt ägnad att förvilla allmänheten och kanske åstadkomma en osund konkurrens gentemot verkliga yrkeskonstnärer.

Otte Sköld: Statlig pianoskola för amatörer?

— Tanken med en statlig målarskola för amatörer förefaller mig riskabel att realisera, förklarar professor Otte Sköld. Åtminstone bör man tänka sig noga för. Det är tillräckligt med dilettanter ändå. Utbildningsmöjligheterna är ju numera så talrika att det inte rimligtvis kan finnas behov av flera.

Man kan för resten jämföra förslaget med tanken på att sätta upp en statlig pianoskola för amatörer. Skulle det verkligen vara önskvärt med en sådan? Är det inte många nog ändå som spelar piano dåligt och stör sina grannar?

Om syftet med förslaget är att folk skall lära sig förstå konst bättre, vill jag rekommendera att gå på föreläsningar och se konst, det är avgjort att föredra. Att man inom folkbildningsrörelserna sysslar med konst som en del av allmänbildningen är naturligtvis alldeles riktigt och en gudi behaglig gärning. Men det är något helt annat än att utbilda fler dilettanter.

För övrigt har det ju i åratal talats om konstnärsproletariatet, och statens konsthögskola har beskyllts för att ha grundlagt detta, fastän den kämpat hårt för att hålla inträdesfordringarna på en så kvalificerad nivå som möjligt. Det vore olyckligt om alla som inte bör in på konstnärsbanan nu får ett tillfälle att utöka proletariatet. En högkonjunktur kan bära en ökad tillströmning, men inte en lågkonjunktur. Den s. k. ökade förståelsen är nog mest en konjunktursak.

Förslagsställaren: Inte bara för amatörer.

Så illa menar inte riksdagsman Stjärne, försäkrar han själv.

— För min del har jag tänkt mig en fristående konstskola med statsbidrag som starthjälp, närmast av folkhögskolekaraktär, men avsedd inte bara för rena amatörer, utan även som en nybörjarskola för intresserade som tänkt sig att gå vidare på banan.

Det finns sådana skolor, men de är på tok för dyra för vanligt enkelt folk. Jag kan ta ett exempel ur min egen bekantskapskrets: en intresserad amatör som i somras gick på en målarkurs — men den kostade bortåt 500 kr.! Den skola jag föreslagit borde vara ungefär lika billig som en ordinär folkhögskola och rymma både längre och kortare kurser. Lite konstnärlig allmänbildning — historia också — kunde man läsa in till omväxling med staffli- eller kavalettpraktiken. Jag tror säkert att de kurserna skulle bli fulltecknade i ett nafs!

Gaut

---

rafimerlasarettet, en do som översköterska vid S:t Olofs sjukhus i Visby, en do som kanslibiträde vid Stockholms sjömanshus, en do som sjukgymnast vid länslasarettet i Västervik, en do som skrivbiträde vid Stockholms-Bromma flygplatsförvaltning, en do ordinarie kontorsbiträde vid landsfiskalsdistriktet i Gislaved samt en do som kontorist med polismans förordnande i Kungälvs landsfiskalsdistrikt kungörs till ansökning lediga.

Vidare ledigförklaras en folkskollärar- och organisttjänst (manlig) i Varola, Skaraborgs län, en ordinarie folkskollärartjänst (manlig) i Stämmermad, Kinna, samt två ordinarie småskollärarinnetjänster i Enköping.

Statsrådet Sköld har tillkallat tre sakkunniga för att inom försvarsdepartementet utreda frågan om vad som bör göras med pansarhindren på vägarna. De sakkunniga är riksdagsmännen A. F. Mannerskantz, ordförande, och B. I. Jansson i Kalix samt major M. Murray.

Folktandvården. Statsrådet Mossberg har medgivit att 1946 års folktandvårdssakkunniga får kalla högst åtta tandvårdsinspektörer att under två dagar som experter delta i överläggningar med de sakkunniga rörande organisatoriska spörsmål inom folktandvården.

Ostkustbanans elektrifiering. Ett sammanträde med riksdagsmännen från Västernorrlands och Gävleborgs län hölls på onsdagen hos talman Sävström med anledning av förslaget att stoppa Ostkustbanans elektrifiering. I sammanträdet deltog även landshövding Stattin. Efter en överläggning tillsattes en kommitté, som skall bevaka ärendets gång. Medlemmar av denna är landshövdingarna Sandler och Stattin, talman Sävström och riksdagsmännen Näsström och Hedlund i Rådom. Ordförande är hr Stattin.

Brantingsmonument snart klart i plan

Professor Carl Eldhs Brantingsmonument står efter lång väntetid inför sitt förverkligande. Placeringen är redan avgjord — det blir Norra Bantorget, och monumentets färdigställande sammankopplas med en omreglering på lång sikt av hela Bantorgsområdet, meddelar stadsplanedirektör Markelius vid ett samtal med Dagens Nyheter.

Ärendet ligger för närvarande hos stadsplanekontoret, men väntas bli framlagt den närmaste tiden. Monumentet kommer att placeras i parken vid torget, som samtidigt underkastas en del omläggningar.

Professor Eldh meddelar att gipsmodellen, som under krigsåren legat söndertagen och nerplockad i ett skyddsrum, nu håller på att tas upp och sättas ihop igen. Dess gjutning i brons har emellertid ännu inte börjat förberedas, och enbart det arbetet kommer säkerligen att ta minst ett år i anspråk.

I en annan statyfråga — järnvägsgeneralen Nils Ericssons staty i Järnvägsparken — som står i vägen för viaduktprovisoriet — meddelar stadsplanedirektören att statyn kommer att stå kvar den närmaste tiden. Först när viadukten börjar byggas — mot vårkanten — behöver man tänka på flyttning. Om statyn under provisoriet skall placeras på Centralplan, som föreslagits, eller någon annanstans, är inte avgjort — däremot att den i tidernas och Tegelbacksregleringens fullbordan skall få en förnämlig placering i den park som skall anläggas vid Tegelbacken.

Åter lägre ranson av mjöl och bröd

På torsdagen börjar ny ransoneringsperiod för mjöl och bröd. Under den nya perioden, som varar t. o. m. 24 februari, gäller kupongerna RV 111 t. o. m. RV 114 till kort K 10. Ransonen är ungefär lika stor som förut, om man bortser från den extra tilldelning som gavs under helgerna.

Utslag om skrällen på Reimers holme

Målet om skrällen på Reimers holme förra vintern slutbehandlades på onsdagen vid rådhusrätten. Åklagaren hade yrkat ansvar på överingenjör Bengt Thorbjörnsson för tillverkningen vid Vin- & Spritcentralens anläggningar av krotonaldehyd, enligt åklagaren eldfarlig olja av klass 1. Ett stort antal vittnen har hörts vid flera handläggningar av målet. Rätten konstaterade i sitt utslag att krotonaldehyd ej är jämförbar med eldfarlig vätska av klass 1 och ogillade på denna grund åtalet. Statsverket skall självt betala vittneskostnaderna.

Till de propedeutiska kurser som börjar 25 januari i Uppsala har hänvisats medicine kandidaterna Ture Kj. Arvidsson, Stig G. A. Dahl, L. E. Garby, C. O. Hambert, P. M. Lundin, H. S. Melin, L. G. O. Nordqvist, Lars A. J. Petersson, B. S. R. Stattin, K.-G. Ståhlberg, S. Lindqvist, Gunnar Svantesson, Ulla M. Bengtsson, Ingrid Fägersten, K. L.-E. Holby och T. Scholander, alla i Uppsala, samt M. V. Rydberg, Fagersta, J. F. Svärdström, Falun, Kerstin Nordqvist, Munkfors, och Kathleen Ericsson, Göteborg.

En upplysningskurs ämnar järnvägsmännens helnykterhetsförbund ordna på Tollaregården 16—18 mars. Bland föredragshållarna märks professor Ernst Abramson, docent Leonard Goldberg, byråchefen Torsten Eriksson och fru Elise Ottesen-Jensen.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.